

Wat moet de leerkracht kennen en kunnen?

Professionalisering herijking bekwaam

slo 4

“Kwaliteitsverbetering kan niet zonder voldoende en goed onderwijspersoneel”, schreef minister Marja van Bijsterveldt mei vorig jaar in *Leraar 2020 - een krachtig beroep!* Want ondanks alle discussie over structuren en processen, blijft het de leerkracht die het onderwijs ‘maakt’. Dat inzicht staat ook aan de basis van de herijking van de bekwaamheidseisen, waarover de Onderwijscoöperatie dit voorjaar advies uitbrengt.

Over kwaliteitsverbetering en de voorwaarden daarvoor, kun je heel veel abstracties noteren. Je kunt het verhaal ook vertellen op een manier die iedereen meteen begrijpt, stelt Frank Jansma, programmamanager bekwaamheid bij de Onderwijscoöperatie. Met behulp van het whiteboard legt hij uit dat leren en de opbrengsten daarvan het resultaat zijn van de wisselwerking tussen de man of vrouw voor de klas en de leerlingen. “Waarbij je gerust mag zeggen dat de opbrengsten voor zo’n 80% bepaald worden door de kwaliteiten en de inzet van de leerlingen, de overige 20% komt van de leerkracht.”

De leraar evalueert, bijvoorbeeld door vast te stellen of een leerling een bepaalde opgave kan maken. “Hij

of zij geeft feedback met, laten we zeggen, een 4 of een 6. Daarnaast moet hij of zij zich de vraag stellen: ‘Wat zegt dit cijfer over mij? Heb ik het goed uitgelegd? Kan ik het misschien anders doen, en hoe dan? Dat is je professionele werken. Om de keuze te kunnen maken hoe je het best inspeelt op wat de leerling kan of aankan, moet je een stevige bagage hebben, op basis van kennis en kunde.’

Nienke Nieveen, programmacoördinator Curriculum en leraren bij SLO, herkent Jansma’s uiteenzetting. “Er worden nogal wat verwachtingen bij het onderwijs neergelegd”, vertelt ze. “De vraag is dan altijd hoe je daar in de onderwijspraktijk handen en voeten aan geeft. Het uitdenken van een heldere les, lessenserie of

op basis van heidseisen

Tekst: Hans Morssinkhof • Fotografie: Jan Scharfman

leerlijn kan tot heel wat hoofdbrekens leiden. Want hoe doe je dat? Welke keuzes maak je? Wie betrek je erbij? Je loopt tegen allerlei vraagstukken op. Het vormgeven van onderwijs, voorafgaand en tijdens de les, verlangt een groot handelingsrepertoire van de leraar. Je wilt immers alle leerlingen goed kunnen bedienen.”

Wet-BIO

Maar wat betekent dat voor de leraar? Wat kan en mag van hem of haar worden gevraagd? Frank Jansma is er dagelijks mee bezig. De Onderwijscoöperatie brengt in het voorjaar advies uit over de herijking van de bekwaamheidseisen. Vanaf de basis, zoals tot uitdrukking komt in het motto van de organisatie: ‘Van, voor en door de leraar’. De voorloper van de Onderwijscoöperatie, de Stichting Beroepskwaliteit Leraren, ontwikkelde in 2006 al de competenties uit de wet-BIO (Beroepen in het Onderwijs). “Daarbij is afgesproken dat de beroepsgroep iedere zes jaar voorstellen kan doen voor herijking. De minister vraagt er ook naar. Herijking moet je dan uitleggen als het bij de tijd houden en verbeteren van de eisen die aan de beroepskennis en –kunde van de leraar worden gesteld. Dat is de basis die hij of zij moet hebben en onderhouden.” Om daarbij het voortouw te nemen, hebben de in de SBL deelnemende organisaties (AOB, Beter Onderwijs Nederland, CNV Onderwijs, Federatie van Onderwijsvakorganisaties en het Platform Vakinhoudelijke Verenigingen Voortgezet Onderwijs) in oktober 2011 de Onderwijscoöperatie opgericht. “We vertegenwoordigen zo’n 200.000 leraren; we doen het dus samen. De deelnemende organisaties kunnen elkaar goed vinden op het vlak van de kwaliteit en de versterking van het beroep. Waar leraren met elkaar in gesprek gaan, wijzen de neuzen dezelfde kant op. Er is de erkenning dat dit in het belang is van alle leraren.”

Ruis

Ondanks het aanzienlijke draagvlak, blijkt het een behoorlijke opgave om het begrip bekwaamheid goed te omschrijven en daarmee te verankeren. “Uit evaluaties blijkt dat de lerarenopleidingen hun curriculum rond de SBL-competenties hebben georganiseerd. Er is verder

sprake van ruis: bekwaamheidseisen en competenties worden soms door elkaar gehaald. Bij die bekwaamheidseisen draait het om wat de leerkracht moet kennen en kunnen, de competenties hebben betrekking op de uitvoering daarvan. Daarbij worden de competenties ook nog eens op uiteenlopende manieren geïnterpreteerd.”

“Om te weten hoe je het best inspeelt op wat je leerling kan, moet je beschikken over een stevige bagage aan kennis en kunde.”

Met volgens Jansma ernstige gevolgen: “Je kunt de bekwaamheidseisen zo flexibel interpreteren dat de onderliggende eisen inzake kennis en kunde buiten beeld blijven. Dat is schadelijk voor de vakinhoudelijke kennis van de leraar. Er is veel nadruk gelegd op de didactische competenties, maar zo verdwijnt het houvast op de inhoudelijke bekwaamheid. Daarom legt de Onderwijscoöperatie nu het accent op de kern van het beroep. We willen in elk geval benoemen wat er moet zijn op het gebied van vakinhoud, vakdidactiek en pedagogische context. In de vorm van concrete en toetsbare uitspraken, die niet voor meerdere uitleg vatbaar zijn. Zodat messcherp duidelijk is: dit *moet* er zijn, als je leraar bent: vakinhoudelijke kennis, pedagogisch weten en kunnen en didactisch weten en kunnen. Het is dan aan de opleidingen om dat weer in competenties uit te werken.”

Vertalen

Nienke Nieveen volgt de ontwikkelingen op de voet. “Het is plezierig te merken dat de Onderwijscoöperatie in haar discussienota onder de vakdidactische bekwaamheid nu expliciet heeft opgenomen dat de leraar overzicht moet hebben over vakinhoud en doelen en weet hoe hij die kan vertalen in een leerplan met samenhangende lessen. Het belang van kennis en kunde op dit terrein is essentieel. De toerusting van leraren op dit punt is in lerarenopleiding lange tijd onderbelicht gebleven.”

5 slo

p >

> slo programmalijs
> curriculum en leraren

De programmalijs 'curriculum & leraren' heeft als doel een bijdrage te leveren aan het 'curriculair competentie' maken van leraren, team- en schoolleiders.

< Het curriculaire spinnenweb (Van den Akker, 2003)

Want uiteindelijk moet de leraar in staat zijn om keuzes te maken, te verankeren en te verantwoorden. “Als ik in groep 5 bij rekenen bepaalde keuzes maak, hebben die consequenties voor het vervolg. Je moet die keuzes kunnen inpassen in het grotere plaatje van het blok, het leerjaar en, als het om een grotere wijziging gaat, in het schoolbrede plan voor het rekenonderwijs. Dergelijke leerplankundige vraagstukken kunnen ingewikkeld zijn, zeker voor leraren die de hele linie moeten bestrijken, zoals in het primair onderwijs. Want je onderwijs moet ook passen bij de leerling, bij de visie van de school en je eigen visie op het leren van leerlingen. Dan helpt het als je leerplankundig onderlegt bent; als dat onderdeel is van de bekwaamheidseisen.”

“Kwaliteit maak je samen, met vakbekwame leerkrachten die aan alle eisen voldoen.”

Onderzoek

Het verklaart waarom SLO onderzoek verricht naar de vraag hoe die leerplankundige kennis en vaardigheden het best kunnen worden aangeleerd. “Dat kan op veel manieren”, weet Nieveen, “en één daarvan is leraren te ondersteunen bij het ontwikkelen van lesmateriaal. Vaak is dat een kwestie van herontwerp en variëren op het basisaanbod. We kijken dan samen hoe je dat kunt aanpakken; wat de doelen en uitgangspunten zijn van bestaand lesmateriaal en welke draai je aan het materiaal kunt geven zodat het beter aansluit bij het onderwijs dat je wilt geven.” Dat is een cyclisch proces, legt ze uit: “Je begint met te kijken wat je doet en wat je daarin niet zint. Dat is de analyse. Vandaar ga je naar het herontwerp dat je uiteindelijk evalueert. Voldoet het aan de wensen? Aan de visie van de school? En, belangrijker nog: leidt het tot mooie leeropbrengsten bij de leerlingen?”

Ze verwijst naar het door SLO gehanteerde curriculaire spinnenweb. Dat maakt zichtbaar hoezeer veranderingen in één van de leerplanaspecten doorwerken in de andere. “Dat vraagt om beredeneerde keuzes, die rekening houden met de samenhang.”

Ontwerper?

De leraar als ontwerper? Nieveen: “Iedere leraar zou via de lerarenopleiding in elk geval de basis in de vingers moeten krijgen. Vervolgens is het aan de leraar of hij zich daarna verder wil bekwamen op het ontwerpvlak. Niet elke leraar hoeft een volwaardig ontwerper te worden. Dat moet je wel liggen. Het is wel goed als elke leraar in elk geval weet heeft van die cyclische aanpak en samenhang kan aanbrengen in het onderwijs dat hij geeft. Je moet het ook zien binnen het geheel van de school of het team. Want als jij nu zo’n leerkracht bent die zich verder bekwamt in het ontwerpen van onderwijs, dan kun je misschien collega’s ondersteunen die meer affiniteit hebben met andere zaken. Belangrijk is dan wel dat iedereen vertrouwd is met die leerplankundige benadering.”

Hier nadert Nieveen aan de insteek van Frank Jansma, die wijst op de vertaalslag die de opleiders zullen maken als de bekwaamheidseisen eenmaal vastliggen. “Daaraan dragen we graag ons steentje bij”, zegt ze. “Afgelopen periode hebben we scholingsmodules ontwikkeld voor leraren die aan de slag willen met het arrangeren van onderwijs. Die modules hebben we met leraren proefgedraaid en verbeterd. Alle opdrachten en materialen zijn inmiddels gratis online beschikbaar, ook voor lerarenopleidingen en nascholingsinstituten. Het is dus absoluut geen theoretische exercitie, het is zelfs hartstikke inspirerend, zeker als je de juiste tools hebt en er affiniteit mee hebt.”

Kwaliteit

Zo komen we terug bij Frank Jansma. Hij benadrukt dat de vastlegging van bekwaamheidseisen niet automatisch leidt tot de gewenste verbetering van de kwaliteit van het onderwijs. “Het is een voorwaarde voor kwaliteit, niet meer dan dat. Als we het eens zijn over vakinhoudelijke, vakdidactische en pedagogische bekwaamheid, ligt er enkel een basis. Het vervolg hangt onder meer af

José Blijham >

< Frank Jansma

“Wij, als leraren, moeten aangeven wat we nodig hebben: mogelijkheden, middelen, zeggenschap en een scholingsaanbod dat ertoe doet.”

van de pedagogische ruimte: de manier waarop de leerkracht zijn vak invult, in de concrete situatie van zijn klas. En van de beroepsethiek, de reflectie over wat de beroepshouding inhoudt. Kwaliteit maak je samen, met bekwame leerkrachten die aan alle eisen voldoen.”

Dat wordt dan ook bijgehouden. Naar analogie van de praktijk in verschillende andere professionele beroepen werkt de Onderwijscoöperatie aan registratie. “Leraren zijn trots op hun werk, ze staan voor wat ze doen. Met het register laten ze zien dat ze bevoegd en bekwaam

zijn en dat ze hun bekwaamheid onderhouden en verder ontwikkelen. Dat is een grote stap. In februari zijn we begonnen met www.registerleraar.nl, dat bouwen we verder uit. Het stelt ons bovendien in staat om de hand te houden aan de kwaliteit van trainingen en scholingsprogramma's. Het is dan aan ons allemaal, als beroepsgroep, om aan te geven wat we nodig hebben: mogelijkheden, middelen, zeggenschap en een aanbod dat ertoe doet en ons werkelijk ondersteunt en verder helpt.”

“Leerkracht bepalend voor succes leerlingen”

“De ambitie van de leerkracht bepaalt in hoge mate het succes van de kinderen. Overtuiging van het succes dat valt te behalen en bevlogenheid zijn essentieel.” José Blijham, directeur van de Pieter Brueghelschool in Arnhem, is overtuigd van het belang van de man of vrouw voor de klas.

Uiteraard staat de leerling centraal, maar het is aan de leerkracht om eruit te halen wat er inzit. Op het lege vel papier dat voor haar ligt, tekent Blijham een lijn die ze in acht gelijke stukken verdeelt. “We werken met moderne methodes, waarvan de leerlijnen de basis vormen voor ons onderwijs. Daarbij bepalen wij wat de kinderen moeten leren. In een leeromgeving waarin ze gedijen en plezier hebben. Over het hoe valt te praten, daar zijn soms keuzes in. Wil je die tafel van 2 stampen of op de computer oefenen? Ga je voor die taalopdracht iets doen met internet of kies je voor iets anders? Het kan, als het je maar helpt om het leerdoel te bereiken.”

Doelen vertalen

Over taal gaat ze nog even verder. Met ondersteuning van SLO heeft de Pieter Brueghelschool de doelen uit de methode vertaald naar het niveau van de kinderen. “Je legt op een voor hun begrijpelijke manier uit wat ze deze week leren. De leerlijn wordt omgezet in doelen die je met de kinderen bespreekt. Dat werkt beter, ze vinden het prettig te weten wat er wordt verwacht. Dan laat je zien dat je hen serieus neemt.”

Op dit moment werkt de school aan de invoering van een nieuwe methode voor rekenen (*Wereld in getallen*). SLO heeft hiervoor de pilot *Als je merkt dat het werkt* opgezet. “We maken groepsplannen

van vier weken, die we ook aan de kinderen uitleggen. Daarna gaan ze op hun eigen niveau aan de slag. Voor rekensterke kinderen is er een plusprogramma en wie rekenen moeilijk vindt, krijgt een verlengde instructie. Ze werken individueel en samen, de leerkracht geeft zo nodig individuele hulp. Ook hier hebben de leerlingen zicht op wat geleerd moet worden. Ze weten dat niet alles in één keer hoeft: ‘Dit gaan we nog vaak herhalen.’ Dat geeft rust.”

Leerkrachten

Van de leerkrachten vraagt deze benadering het nodige, erkent Blijham. “Het is niet even een lesje geven. Goede scholing en begeleiding zijn nodig. Het is een ontwikkelmodel, dat kost tijd. De cursusleider komt rekenlessen bijwonen om de vertaalslag te helpen maken van de theorie van groepsplannen naar de praktijk. Bij zo'n klassenbezoek zijn de intern begeleiders aanwezig, om ondersteuning te kunnen bieden bij het maken van handelings- en groepsplannen.”

Hier komen lijnen bij elkaar. De Pieter Brueghelschool staat voor optimale kansen voor kinderen door evenwichtige cognitieve, creatieve en sociaal-emotionele ontwikkeling. In deze drie ontwikkelgebieden spelen kennis (weten), vaardigheden (kunnen) en attitude (willen, durven) een cruciale rol. “Die driehoek geldt ook voor onszelf. Zo zijn we opleidingschool voor de pabo en binnen het team praten we veel over de essentie van ons vak: over klassenmanagement, onze kennis van de kinderen en durven loslaten. Om de leerlingen die optimale kansen te kunnen geven, willen we meer kunnen en weten. Want de persoon voor de klas bepaalt in hoge mate het succes.”